

Zay Sámuel orvos írta a Magyar Mineralogia, avagy az ásványokról való tudományt.

Ha a XVIII. század utolsó évtizedében megjelent lapokat böngészgetjük, akkor gyakran találkozzunk nemcsak a Komáromi Tudós Társaság tevékenységével, hanem a felsorolt komáromi írók nevével is. Egykori feljegyzések bizonyítják, hogy a komáromi nyomda száz év alatt nem nyomtatott annyi könyvet, mint a társaság öt éves fennállása idején. Ekkor évenként 15–20 munka jelent meg, pedig a komáromi írók máshol is adtak ki műveket.

A Komáromi Tudós Társaság volt az első, mely a magyar irodalom előmozdítására nemcsak szellemileg, de anyagilag is hatni próbált. Hádi és más nevezetes történetek című lap 1789. december 4-i számában a következőket írja: „Támadtak ezen századnak végére siető részében kedves Hazánkban oly férfiak, kik haldoklott nyelvünknek új életre való hozásában vagy külön-külön, vagy összevetett vállakkal is munkálódnak... Már magasztaltuk más ízben a Komáromi Társaságot. A mit felőle mondtunk, az érdem megismerése s az azt másokkal is megismertetni kívánó igyekezetünk mondatta velünk. Tagjainak hazafiságokról nem is szólnak most, hanem szóllyon közelebb az az áldozat, amelyet nyújtottak e haza oltárára. Értjük azon hús arany jutalom pénzt, melyet ajánlanak annak, a ki egy szép Magyar szomorú játékot fog kidolgozni.”

A komáromi írók abban az időben emelték fel hangjukat a magyar nyelvért és irodalomért, amikor erre a legnagyobb szükség volt, amikor még remény és lehetőség volt arra, hogy áldozatos tevékenységük meghozza gyümölcsét.

Péczei munkássága is ebben az időben érte el csúcspontját, hiszen 1790–92-ben két tucat kötetet és füzetet adott ki. Viszont azt is el kell mondanunk, hogy ezekben a stílusra és fordításra már kevesebb gondot fordított.

Vajon mivé fejlődhetett volna a Komáromi Tudós Társaság, ha Péczei vezetheti tovább? De ő 1792-ben meghalt és ezt követően végleg felbomlott a társaság is. Még barátai munkakedvét is magával vitte a komáromi temetőbe, mert 1793-ban három, 1794-ben pedig már csak egy irodalmi munka jelent meg városunkban.

A XVIII. század utolsó évtizedének komáromi írói minden tudásukat a magyar nyelvért és irodalomért folyó harc szolgálatába állították, ezért nemcsak korukban, hanem a jelenben is elismerést érdemelnek.

Gáspár Tibor

A földből élők céhe volt...

A gyulai Első Magyar Földész Társulatról

Az egykori céhek és a katolikus jámbor társulatok középkorig visszanyúló hagyományai éltek csaknem egy évszázadig a gyulai magyar földészek kis közösségében, a korabeli társas élet szolid formái mellett. Gyula az 1566–1695 közti török uralom után a kuruc háborúk szenvedéseit élte át, s időlegesen csaknem elnéptelenedett. 1715-ben 20, az egykori Jász-Kun Kerület északi részéről származó katolikus család telepedett le a városban, újra megvetvén ezzel a középkorban már messze földön ismert, majd a török alatt elpusztult katolikus templom és plébánia alapjait. 1724-ben a város és csaknem az egész Békés megyére kiterjedő gyulai uradalom birtokosa, Harruckern János György német telepeseket hívott be a városba, akiket külön városrészben telepített le. A XVIII. sz. első felére alakult ki az etnikailag, vallásilag is jellemző tagoltságot mutató földesúri város. Magyarok, németek, románok laktak már ekkor itt, a magyarok a római katolikus és a református vallást követték, a németek teljes egészében katolikus vallásúak voltak, számtalan régi szokást magukkal hozva ősi lakóhelyükről. A románság a görögkeleti vallást vallotta magáénak.

A vallásilag és etnikailag egyaránt tagolt városi közösség társadalmi szerkezete elütött a megye többi településétől. Gyula 1732-től uradalmi központ, megye- és járásszékhely, fontos vásárhely. Emiatt a város társadalmában egészen 1950-ig jelentős szerepet játszottak a közigazgatás, a bíraskodás tisztviselői, az ő igényeiket is kiszolgálni képes iparos- és kereskedőréteg, valamint az őket ellátó jobbágyi, majd paraszti rétegek. Részletes elemzéssel még adós a történeti kutatás e témában, de e helyütt nem is lenne feladatunk bővebben érinteni a kérdést. Biztos azonban, hogy a polgárság tradíciói komoly hatást gyakoroltak a paraszti népekre is, amint ez történetükből kitetszik.

A magyar, de vele párhuzamosan a német lakosság körében is működött földészársulat tagjai a kisgazdák köréből kerültek ki, akik között módos családok, de a kis földből éppen megélni tudó familiák is voltak. A földészársulatok mellett működött *kaszinók*, *olvasókörök*, *temetkezési egyletek* többsége a múlt század 70-es, 80-as éveiben jött létre Gyulán, s nagyobb részük túlélte a két világháború megpróbáltatásait is. Egyedül a temetkezési egyletek szűntek meg az első világháborút követő években. Az egyesületi szerveződés Gyulán is követte az etnikai, vallási, foglalkozásbeli és lakóhely (városrész) szerinti elkülönülést.

A gyulai magyar földészársulat megalakulását 1858-ban az egyletbe tömörült gyulai kisgazdák fogadalma jellemezte, amit a Szentháromság nevében tettek. (Részletes adataink sajnos nincsenek az első időkről, így a későbbi években keletkezett iratok hiányos közléseire kell hagyatkoznunk.) Létrejöttében bizonyára szerepe van a város egy régi fogadalmi ünnepének. A gyulai Szentháromság-kápolna – amely ma már a város központjában áll, építéskor még a városszéli temető területén volt – fogadott ünnepe az 1760. szeptember 5-i jégverés emlékére minden esztendő pünkösdi ünnepének harmadik napja. Ilyenkor minden gyulai hitfelekezet templomában könyörgéseket tartottak a veszély elhárításáért. Valószínű, e fogadalom hagyománya ihlette a társulat alakítóit arra, hogy elhatározzák, olyan közösséget hozzanak létre, amelyik az egyházi szertartásokon való szolgálattal, a katolikus hitnek a tagok közti terjesztésével engesztelést végez a termést pusztítással fenyegető jégeső elhárítására. Ez utóbbi kitétel ugyan *expressis verbis* – félreérthetetlenül – nincs benne a társulat 1889-ből, illetve 1929-ből származó alapszabályában, a leírakból azonban erre lehet következtetni. (A földből élő ember bölcsessége látszik e fogadalomból, hiszen az isteni gondviselés segítségével nélkül nem boldogulhatnak, hiába dolgoznak a legnagyobb szorgalommal is.)

Az 1889. évi alapszabály szerint ugyanakkor a vallási szertartásokon való segédkezés mellett a tagok szolid anyagi gyarapodását is szolgálni akarta a társulat, új termelési módszerek, hasznos gépek elterjesztésével. Erre éppen a város európai látókörű országgyűlési képviselő plébánosa, Göndöcs Benedek hívta fel a figyelmüket. 1874 októberében az ő kezdeményezésére a plébánia udvarán bemutatták a társulat tagjainak a korszerű búzatisztító gépeket. A társulat 1877-es vagyonelejtárában már szerepel egy búzatisztító gép és a hozzá való szerszámok. A gépet rendszeresen kölcsönözték a társulati tagoknak, de kívülállóknak is, előbb gabonáért, majd készpénzfizetés ellenében. Az ún. *rostakereset* minden évben szolid, de biztos bevételi forrása volt a társulatnak. Ha a gép elhasználódott, újjal pótolták.

A földész közösség céljainak megvalósítása egyszerre mutat a jámbor társulatok és a céhek tradícióinak továbbélésére. Tagjai ünnepélyes szentmiseken „fákláztak”, vagyis legalább hat tag – három-három a szentély két oldalán – gyertyás fáklyával a kezében, ünnepi ruhában, fején a társulati sapkával mintegy díszőrséget állt a szertartás ideje alatt. A nagyhéten, húsvét előtt a Szent Sír őrzését ugyancsak a társulat adta, a tagok legényfiai voltak az örök, fejükön a társulat sapkája, oldalukon díszkard. A tavaszi búzaszentelési, a húsvéti feltámadási, majd az úrnapi körmeneten a jámbor társulatok és a céhek hagyományaihoz hűen saját zászlójuk alatt vonultak fel. A felosztatot egyesület elárvult zászlója ma is a belvárosi Nádi Boldogasszony-kegytemplomban található, ünnepélyes körmeneteken ma is használják azt. Szentelésére 1926. augusztus 20-án került sor. Az ezt megelőzően használt díszzászló ma a gyulai Erkel Múzeumban van, még Göndöcs Benedek „zászló-keresztatyasága” alatt szentelték meg 1889 tavaszán. Mindkét ismert zászló egyforma, egyik oldalán a Szentháromság képe, a másikon az a jelenet a fő motívum, amelyen Szent István király felajánlja a szent koronát a Szűzanyának. Ez utóbbi kép alatt látható Szent Vendel is, akit pásztorként, nyáját legettetve ábrázoltak. Szent Vendel a jószágartók patrónusa, tisztelete mind a magyar, mind a német földészek körében századunk közepéig élénken élt. A körmeneteken való közös részvétel a zászló alatt, a céhpatrónus tisztelete, a zászlónak a templom megszentelt terében való elhelyezése a céhélet tradícióit tartotta életben a tagság körében.

A plébániai közösség egész évi miserendjében a földészeknek saját miséik voltak, ezeket „Istennek jótéteményeiért és a föld termésének megtartásáért” mutattatták be. Ezek közül a legfontosabb az október 20-án, Szent Vendel napján, a társulat patrónusának ünnepén bemutatott ünnepélyes szentmise. Az ünnepet munkaszünettel ülték meg minden esztendőben. A másik szentmise, amelyen minden tagnak keresztényi és becsületbeli kötelessége volt részt venni, az elhunyt földészekért minden év február 18-án tartott asszisztenciális requiem volt. Az egykori céhekre jellemző egymásért való helytállás Isten előtt mutatkozott meg

ebben a gyászmisében. Az elhunyt tagok lelkiüdvéért imádkozott gyászmise volt a biztosíték arra, hogy az élők sorából távozó helyére új tag lépve, érte is imádkozni fog a közösség. Minden tagnak hasonlóképpen kötelessége volt az elhunyt tag temetésén megjelenni.

A társulat céhes jellegét mutatja az is, hogy irataikat közös ládában tartották, amit a mindenkori elnök a lakásán őrzött.

A rendelkezésünkre álló alapszabályok és az iratok alapján látható, hogy a jámbor társulatként alakult közösség a korabeli társas élet szolid formáit is élte, hiszen előbb az elnök házánál, majd 1926-tól a magyarvárosi olvasóköri helyiségében minden év Szent István napján társas vacsorát tartottak. Erre közgyűlés után kerítették sort csaknem egy évszázad alatt szinte minden évben. Az esztendő jelesebb időszakában, kislelőszangkor, karácsony másnapján, vízkeresztkor, farsangkor bálokat rendeztek, amelyek sokszor szép bevételt is hoztak.

A gyulai Első Magyar Földész Társulatot 1949. december 14-én oszlatták fel. A városi hatóság kiküldöttei megjelentek a vezetőségénél, minden ingó vagyont felleltároztak, elvitték a társulat készpénzét, pecsétjét, könyveit.

Járol József

A békéssámsoni „török híd”

Ezelőtt tíz esztendővel a Békéssámson-Belsőmajor ismert településtől már száz lépésnyire délre, a régmúlt időkbeli származó, omladozó állapotában is monumentális, öreg téglahíd látványában gyönyörködhetett, aki véletlenül arra járt.

1980-ban híre járt annak, hogy a Száraz-éri nagyarányú vízrendezési munkálatok kapcsán a sámsoni téglahíd is elődeinek sorsára jut, hacsak valami csoda nem történik. S a csoda bekövetkezett. 1981 márciusában és áprilisában egyeztető tárgyalások folytak Békéssámsonban a községi tanács, a helyi Előre Mgtasz, a szegedi ATVIZIG vízrendezési osztály, a KPM Békés Megyei Közüti Igazgatósága, a Békés Megyei Tanács FKV-osztálya képviselőinek részvételével. Ott, az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség szakvéleményét is figyelembe véve, döntés született a még közlekedési, hasznosítási szempontból is megtartásra érdemes téglahíd felújításáról. A híd felújítás előtti és utáni állapotáról a mellékelt képek tájékoztatnak. Érdemes azonban felújítani a híd keletkezésére és történetére vonatkozó ismereteinket is.

A békéssámsoni híd 1981-ben

